

VECHIUL TESTAMENT, IZVOR DE ÎNVĂȚĂMÂNT TEOLOGIC ȘI PASTORAL (I)

Preot dr. Teodor Baba

1. Sistemul teologic iudaic, precursor al teologiei creștine

Religia evreilor, cunoscută sub denumirea de iudaism și sub cea de religia mozaică (adică religia lui Moise), a urmat îndeaproape linia dezvoltării istorice a acestui popor. Dar, din punct de vedere religios, se disting nu numai trei perioade, cum sunt cele istorice, ci patru, care sunt, concomitent și cele patru etape ale revelației și anume: 1) perioada patriarhilor, 2) perioada exodului, 3) perioada profeților și 4) perioada iudaismului.

1.1. Perioada patriarhilor

Perioada patriarhilor cuprinde povestea lui Avraam și întâmplările fiului său Isaac, ale nepotului său Iacob și ale lui Iosif un timp considerați drept personaje legendare, dar în ultima vreme grație mai ales descoperirilor arheologice este tot mai mult acceptată „istoricitatea tradițiilor patriarhale”¹ începe deci cu momentul chemării lui Avraam de către Dumnezeu, dintre celelalte populații semite, politeiste și idolatre, când i-a zis: „Ieși din țara ta și din neamul tău și din casa tatălui tău, și du-te în țara pe care ți-o voi arăta” (Facere 12, 1). În această perioadă există multe analogii între obiceiurile patriarhilor și instituțiile sociale și juridice din Orientul apropiat, iar unele lucruri din tradiția lor mitologică au fost adoptate de patriarhi în timpul șederii în Mesopotamia.

În ceea ce privește „religia patriarhilor, ea se caracterizează prin cultul zeului părinților”¹ respectiv prin ideea monoteistă. „Zeul părinților” este invocat sau se manifestă ca „Dumnezeul tatălui meu” (Facere 1, 5), sau „Dumnezeul părinților” (Facere 31, 52), „Dumnezeul lui Avraam” (Facere 26, 24), „Dumnezeul lui Isaac” (Facere 28, 13), „Dumnezeul lui Israil” (Facere 33, 20), „Dumnezeul Cel Atotputernic” (Facere 35, 11) etc. Acest Dumnezeu al părinților, era un zeu al nomazilor, al unui grup de oameni, pe care-i însoțește și îi ocrotește. Odată ajunși în Canaan, patriarhii au fost însă confrunțați cu

¹ M. Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, I, apud prof. univ. dr. Alexandru Roz, *Religia evreilor*, în „Teologia”, anul IV (2000), nr. 3, p. 28.

cultul zeului El și drept urmare s-a ajuns la o asimilare, zeul „tatălui a sfârșit prin a-i fi identificat” zeului El.

Odată cu aceasta „Dumnezeu tatălui” a obținut dimensiunea cosmică pe care ar putea să o aibă ca divinitate a familiilor și a clanurilor. Termenul ebraic El și derivatele sale Eloah și Elohim, întâlnite și la alte popoare semite, înseamnă Dumnezeu, divinitate, dar are, în același timp, și sensul de „puternic” sau „atotputernic”.

În ce privește raporturile dintre divinitate și om, în epoca de care ne ocupăm ele sunt reglementate printr-o alianță solemnă dintre Dumnezeu și Avraam: „a încheiat Dumnezeu legământ cu Avraam” (Facere 15, 18). Drept urmare, Dumnezeu intervine neconștient în viața aleșilor săi, călăuzindu-i, apărându-i de rău și de primejdii, ocrotindu-i, răsplătindu-i, comunicând direct cu oamenii prin teofanii și prin vise. Omul, la rândul lui, împlinește riturile și duce o viață curată, dreaptă și generoasă, respectând deci și anumite reguli morale.

Morala evreilor acestei perioade ne este prezentată în cartea Facerii. Așa cum reținem din legământul încheiat cu Avraam, omul îi datorează lui Dumnezeu ascultare și respect. Dumnezeu apără pe cei drekți și cinstiți și răsplătește pe cei care dovedesc nevinovăție și curătenia inimii, laudă generozitatea într-o relație în cadrul căreia doar Dumnezeu se angajează, fără să-i impună de fapt lui Avraam nici o obligație. Dar, în același timp, Dumnezeu pedepsește pe cei răi, condamnă și pedepsește grav adulterul, prostituția și toate păcatele contra firii.

Un rol deosebit este acordat familiei, privită aproape ca o instituție sacră, de vreme ce are origine divină, la crearea ei de către Dumnezeu familia fiind monogamă. Întâlnim însă în contextul acestei morale, și admiterea poligamiei și a sclaviei, ba chiar tolerarea minciunii și a înșelătoriei în anumite împrejurări, aspecte care țin mai mult de stadiul primitiv al dezvoltării în care se găseau atunci evreii și de influențele altor popoare cu care conviețuiau.

Cultul ține și el de specificul perioadei de început, în multe privințe fiind asemănător cu al popoarelor vecine și constă în invocarea lui Dumnezeu, rugăciuni, prosternare, libații, ofrande și sacrificii, ca să menționăm doar principalele aspecte privind riturile. Se jertfeau îndeosebi animale, sacrificiul omenesc, în acea vreme obișnuit la alte popoare, la evrei nu se practica, întrucât era oprit de Dumnezeu (Facere 22, 12-13).

Un rit întâlnit la majoritatea popoarelor semite este circumcizia. La evrei acest rit are însă altă semnificație decât la ceilalți semiți, urmare a faptului că are un sens profund religios, devenind sensul distinct al alianței dintre Dumnezeu și poporul Său ales.

Având în vedere că era vorba de un popor migrator, locașurile de cult erau în aer liber, constând în altare simple marcate cu pietre. Nici o anumită preoțime nu exista în perioada respectivă, actele de cult fiind săvârșite de capul familiei.

Tot cartea Facerii ne informează, chiar dacă destul de vag, despre eshatologia epocii patriarhale. Așa cum se poate deduce și din unele acte de cult, evreii credeau în nemurire și într-o răsplată a faptelor din viața pământească. Moartea însăși este concepută nu ca o totală dispariție ci ea înseamnă a „merge către părinții tăi” (Facere 15, 15), că cel decedat este „adăugat la poporul său” (Facere 25, 8-17). Așadar, o religie a epocii patriarhilor, în care se poate vorbi de câteva învățături fundamentale, având ca trăsătură caracteristică monoteismul.

1.2. Perioada exodului

Lunga perioadă egipteană din istoria poporului evreu, ba chiar „istoricitatea anumitor evenimente de primă importanță pentru religia lui Israel”², sunt prea puțin cunoscute sau confirmate, întrucât principalul izvor, Biblia, nu ne furnizează decât puține informații. Ea cuprinde evenimentul istoric al ieșirii poporului evreu din robia egipteană și călăuzirea lui spre Canaan. Este însă evident că și în acest răstimp au fost păstrate elementele esențiale ale religiei din perioada anterioară.

Odată cu ieșirea din Egipt (după cele mai multe păreri pe la 1230 î. Hr.) perioada care urmează este dominată de Moise și durează circa 40 de ani. Cu aceasta, revelația începută prin Avraam intră într-o etapă superioară. Dumnezeu i se arată lui Moise când acesta „a ajuns la muntele lui Dumnezeu, adică la Horeb” (Ieșire 3, 1) și anume, în flacăra de foc din mijlocul unui desiș de măracini, dezvăluindu-și pentru prima dată numele, rostind către Moise: „Eu sunt cel ce sunt”. Apoi a adăugat: „Așa să spui fiilor lui Israel: Cel ce se numește «Eu sunt» m-a trimis la voi... Acesta este numele Meu în veci și acesta numele cu care Mă veți chema în neam de neam” (Ieșire 3, 2, 14-15).

În limba ebraică, Iahve (Yahwe) sună la fel cu a fi, „cel ce este”, cel care face să existe, „cel care creează”, de aceea acest cuvânt va deveni numele propriu al Dumnezeului lui Israel.

Dezvăluirea, în contextul arătat, a numelui lui Dumnezeu, făcută pentru prima dată, marchează și începutul unei noi perioade în istoria religioasă a evreilor, întrucât religia patriarhilor devine acum religia lui Iahve, divinitate ebraică supremă – Dumnezeul lui Israel. Această perioadă, numită și perioada mozaică, datorită rolului deosebit avut de Moise, are deci o mare importanță, întrucât poporul evreu are acum o religie proprie, clară sub toate aspectele ei principale, ceea ce va face posibilă evoluția religioasă care a urmat.

Între religia din perioada anterioară – perioada patriarhilor – și cea a exodului „diferențele sunt semnificative” după cum ne atrage atenția și Mircea Eliade, iar „esențialul revelației este concentrat în Decalog”. În primul rând, trebuie remarcată schimbarea în ce privește ideea de Dumnezeu. Înainte,

² *Ibidem*, p. 29.

Dumnezeu era doar a lui Avraam, Isac și Iacob, era „Dumnezeul părinților” (Facere 31, 52), acum este al întregii lumi, „căci al meu este tot pământul!” (Ieșire 19, 5).

Mai mult, este și unul Dumnezeu: „Domnul este Dumnezeu nostru, Domnul, el unul!” (Deuteronom 6, 4), „Domnul unicul este Dumnezeu în cer sus și pe pământ jos, și nimeni nu este afară de el!” (Deuteronom 4, 39). Acest Dumnezeu nu este la fel ca alte divinități. El este „cu mână tare” (Ieșire 13, 3) deci puternic, „îndurător și milostiv, zăbavnic la mânie și bogat în bunătate și credincioșie... iartă greșeala, păcatul și nelegiuirea” (Ieșire 34, 6-7), păzind adevărul și arătând milă față de toți.

Esențial deosebit de alte zeități, el este definitiv doar tautologic rămânând inefabil, veșnic, transcendent, omniprezent și unic. De aceea este interzisă orice idolatrie atât în privința reprezentării imagistice a divinității, cât și în ce privește obiectele și animalele (Ieșire 20, 4).

În perioada exodului, morala este precizată și reglementată prin Decalog – adevărat cod moral – și prin celelalte prescripții de această natură făcute de Moise. Mai ales morala socială este la evrei, încă de acum, superioară prescripțiilor întâlnite în celelalte religii antice, însuși Moise pronunțându-se cu claritate în acest sens, întrebând: „Și unde se află vreun neam puternic care să aibă legi și drepte rânduieli ca legea pe care eu astăzi v-o pun înaintea?” (Deuteronom 4, 18). Și motivează Moise, vorbind despre „Supunerea față de lege”, că ele trebuie ținute și împlinite pentru ca din aceasta să se vadă înțelepciunea și priceperea voastră în ochii popoarelor³, care vor auzi de aceste legi și vor zice: „Numai neam înțelept și priceput poate să fie acest popor puternic” (Deuteronom 4, 6).

Morala socială a evreilor interzice omorul, furtul, adulterul, mărturia falsă, cămătăria, râvnirea la lucrurile altuia, primirea darurilor, pentru că „darurile orbesc pe cei ce văd și strâmbează pricina celor care au dreptate” (Ieșire 23, 9). Ea cere judecătorilor lor să judece „drept atât pe frații voștri cât și pe străini... pe cei de rând și pe cei de frunte...”, întrucât „hotărârea la judecată este a lui Dumnezeu” (Deuteronom 1, 16-17). Chiar și în privința sclavajului, prevederile sunt diferite de ale altor popoare.

Bunăoară, sclavul nu poate fi omorât de către stăpânul său, ba mai mult vătămarea prin lovire a sclavului produce eliberarea sa drept despăgubire, iar dacă cineva va „cumpăra rob evreu, el să-ți slujească șase ani, iar în al șaptelea an să iasă slobod, fără răscumpărare” (Ieșire 21, 26-27). În privința moralei familiale, deși poligamia se menține, prevederile sunt clare și, cel puțin unele, aspre. Femeia este respectată, iar fidelitatea conjugală păzită, respectul părinților de către copii este obligatoriu, abaterile fiind foarte aspre pedepsite. „Cel

³ *Ibidem*, p. 30.

ce va bate pe tatăl său sau pe mama sa să fie omorât”, la fel „Cel ce va blestema pe tatăl său sau pe mama sa să fie dat morții” (Ieșire 21, 15-17).

În general, se are în vedere principiul: „viață pentru viață, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, mână pentru mână, picior pentru picior, arsură pentru arsură, rană pentru rană, vânătaie pentru vânătaie” (Ieșire 21, 23-25)⁴.

Cultul, la rândul lui, este rânduit chiar până la detalii. Este descris în amănunt sanctuarul din deșert, constând din „Cortul adunării”, menționându-se toate datele privind covoarele, scândurile „de lemn de salcâm”, „chivotul legii” – o ladă de lemn (Ieșire 26, 1-37), care să adăpostească cele „două table de piatră la fel ca cele dintâi...” pe care și de această dată, ca și anterior, „Domnul a scris cu scrisul cel de la început, cele zece porunci pe care vi le rostise din mijlocul focului...” (Deuteronom 10, 1-4) etc.

Tot în perioada exodului apare preoțimea cultului israelit, menită să mijlocească între Dumnezeu și om și să îndrume poporul sub aspect spiritual. De la început, sarcina preotului a fost să îngrijească de sanctuare, să officieze ceremonia sacrificiului și să interpreteze oracolele.

Funcția nu era ereditară, era independentă și nu avea legătură cu apartenența la un anumit clan sau familie, dar evreul mergea la sanctuar și când era bolnav, iar cel care-i punea diagnosticul și îi stabilea tratamentul era preotul. De asemenea, evreul se ducea la sanctuar și pentru a-și plânge o nenorocire, să mulțumească pentru o binefacere, ba chiar să blesteme dușmanii. Toate aceste practici populare superstițioase vor fi condamnate de profeți.

În privința ritualurilor, ele se săvârșeau în Cortul adunării, sau Cortul mărturiei, motiv pentru care acesta era portativ și a însoțit poporul evreu în toate rătăcirile sale prin deșert, la fel ca și acel „scrin sacru” sau chivotul legii – semnul legământului cu Dumnezeu. Între ritualuri erau ofrandele și sacrificiile, constând din produse agricole (pâine, făină, fructe, ulei, vin etc.) și animale. Animalele erau înjunghiate și arse pe rug.

Sacrificiul de animale descris pe larg în prima parte a Leviticului, în special în cap. 11 – era considerat ca un prânz, care realiza o anumită formă de legătură mistică între divinitate și credincioși. Întreaga familie cu animalul de sacrificat și cu ofrandele porneau spre locul sacrificiului unde aștepta preotul. Capul familiei sugruma animalul, preotul îl ajuta să-l jupoaie, apoi ardea pe altar grăsimea, rinichii, restul fiind tăiat în bucăți și prăjit. Preotul vărsa în altar și alte ofrande, vin, undelemn, din cele aduse. Apoi se așezau toți și consumau jertfa adusă lui Yahve.

Despre cultul morților în această perioadă nu se poate vorbi, întrucât la evrei nu exista credință și nemurirea sufletului. Așa încât funeraliile constau doar din rugăciuni de laudă lui Yahve și de consolare a celor rămași în viață.

⁴ Idem, *Religia evreilor (III)*, în „Teologia”, anul IV (2000), nr. 3, p. 31.

În ceea ce privește sărbătorile, trebuie remarcat faptul că acum se instituie Sabatul – „ziua a șaptea” – ca zi de odihnă, atât pentru oameni, inclusiv străinii și sclavii, cât și pentru animale (Ieșire 20, 10-11). Se sublinia: „Iar ziua a șaptea este Sâmbăta” și că ea trebuie consacrată lui Dumnezeu, întrucât este „ziua Domnului Dumnezeului tău” (Ieșire 20, 10).

Dintre sărbătorile publice anuale, cea mai importantă și mai solemnă era cea a Paștilor sau sărbătoarea azimelor, când se sărbătorea începutul primăverii prin jertfirea unui miel și consumarea azimei timp de șapte zile: „Șapte zile să mănânci azimă” (Ieșire 23, 15), sărbătoare menită să comemoreze ieșirea din Egipt. De asemenea, mai erau: „sărbătoarea secerișului”, „sărbătoarea culesului” (Ieșire 23, 16) etc⁵.

Așadar, perioada exodului are o importanță deosebită pentru religia evreilor, întrucât poporul evreu, constituit prin unirea celor 12 triburi, ajunge să aibă acum o religie proprie, iar în acest sens Moise a avut un rol covârșitor, de aceea se mai numește și perioada mozaică.

1.3. Perioada profeților

În sens larg, perioada profeților coincide cu aproape întreaga istorie a poporului evreu, dacă avem în vedere că șirul profeților începe cu Avraam – primul dintre aceștia și se încheie cu Sfântul Ioan Botezătorul, cel care va pregăti „calea Domnului” (Matei 3, 3). Referindu-ne însă la profetismul propriu-zis, acesta include viața și mesajul profeților a căror activitate începe încă din timpul regalității, continuă în perioada anterioară captivității babiloniene, în timpul captivității și în anii posteriori captivității, aceasta întrucât, așa cum subliniază Mircea Eliade, dintre toți profeții, pentru istoria evreilor mai important „este al doilea grup, constituit de marii profeți scripturari, de la Amos la „Al doilea Isaia”⁶ deci începând mai ales cu sec. al VIII-lea.

Proorocii sau profeții în sens religios, nu sunt simpli prezicători, ci mijlocitori direcți între adevărul divin și cunoașterea umană. „Ei sunt înzestrați cu facultăți divinatorii... se declară trimiși ai lui Dumnezeu... și nu se îndoiesc de loc de faptul că proclamă însuși cuvântul lui Dumnezeu”. În acest sens, este semnificativă relatarea lui Ieremia care arată că Domnul i-a zis: „te-am sfințit și te-am rânduit prooroc al neamului”, iar, privitor la cel ce va profeti: „Iată îți pun cuvintele Mele în gura ta!” (Ieremia 1, 5-9).

Aceștia sunt marii profeți scripturari, care-și proclamă mesajul în numele unei vocații speciale, ca trimiși ai lui Dumnezeu, după cum apreciază M. Eliade. Tot el, arată că mai există și o altă categorie de profeți: cei care locuiau în preajma templelor, fiind profeți de curte, asociați sanctualelor regale, care de multe ori preziceau victoria dorită. Ei sunt cei pe care Vechiul Testament

⁵ *Ibidem*, p. 32.

⁶ *Ibidem*, p. 33.

i-a considerat drept profeți mincinoși. Desigur, în legătură cu religia evreilor, ne interesează prima categorie.

Mesajul discursului profetic, conținutul proorociei acestora privea toate evenimentele importante viitoare. Profeții prevestesc strămutarea israeliților de către asirieni și babilonieni, dar și pieirea Imperiilor Asirian și Babilonian, apariția altor coloși ai istoriei – Imperiul Persan de exemplu, dar și Imperiul Macedonean, a regatelor elenistice și a Imperiului Roman, unele din mesaje mergând în timp mult și după aceea.

Profeții au prezis și venirea lui Mesia – a Unsului lui Dumnezeu, care avea să scoată poporul lui Dumnezeu din robia păcatului etc. Prezicerea viitorului de către profeți a urmărit și modificarea prezentului, transformându-i lăuntric pe credincioși și astfel interesul lor pasionant pentru politica contemporană era de ordin religios, întrucât realizarea prezicerilor confirmă mesajul și evidența că evenimentele istorice erau opera lui Iahve. În felul acesta, pentru prima dată, profeții valorizau istoria, evenimentele istorice având de acum înainte o valoare prin ele însele, devreme ce erau determinate de voința lui Dumnezeu⁷.

Ei și-au adus contribuția și în ce privește religia, făcând-o mai bogată și mai profundă, comparativ cu perioadele anterioare. Nu întâmplător A. Lods, o somitate în materie, spune, referitor la profeții sec. al VIII-lea, că ei „au pus bazele pentru prima dată în istoria lumii, unei religii universale”⁸.

1. 3. 1. Mesianismul și ideea de Dumnezeu

Contribuția profeților pe plan religios este evidentă, în primul rând, în ceea ce privește dezvoltarea ideii de Dumnezeu. Punând accentul pe universalism, la ei Iahve nu mai este Dumnezeu unic al lui Israel, ci unicul Dumnezeu, în sens absolut. Ceilalți „alți dumnezei”, întâlniți în perioadele precedente, acum nu mai sunt decât „idoli” de care țara este plină și care sunt „făcuți de degetele Sale” (Isaia 2, 8).

Păgânii sunt foarte aspru catalogați: „Toți sunt proști și nebuni”, mai mult „toată înțelepciunea idolească” este apreciată drept „lemn”, întrucât „Chipurile turnate sunt înșelăciune, fără duh într-însele” (Ieremia 10, 8-14).

Caracteristica principală a teologiei profeților este accentuarea mesianismului. Profeții sunt cei care fac preziceri amănunțite cu privire la Mântuitorul și împărăția lui Dumnezeu. Mântuitorul este numit Mesia (Mashiah, cel „uns”, termen tradus în grecește prin Hristos) „adică, în tălmăcire, pe Christos”, după cum ne precizează însuși Sfântul Apostol Ioan (1, 42). Ei ne previn că Mesia va face parte din neamul lui David, că va fi precedat de un sol care-i va pregăti calea (Maleahi 3, 1), că va fi ucis și străpuns (Zaharia 12, 10), că va fi născut

⁷ M. Eliade, *op. cit.*, p. 360, apud prof. univ. dr. Alexandru Roz, *art. cit.*, p. 34.

⁸ *Ibidem*, p. 35.

din Dumnezeu. („Tu ești fiul Meu, Eu astăzi Te-am născut” – Psalmi 2, 7) și este veșnic ca și Dumnezeu („a cărui obârșie este dintru început, din veșnicie” – Miheia 5, 1). Mai ales Isaia proorocește cele mai multe detalii despre viitorul Mesia (va fi zămislit și se va naște din Fecioară – 7, 14–, va fi batjocorit, răstignit, ispășind păcatele oamenilor – 53, 2-12).

În ce privește împărăția lui Dumnezeu ea este descrisă metafizic tot de către Isaia (cap. 11). Va fi o lume în care „Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și pravila războiului nu o vor mai deprinde” (Isaia 2, 4). Va fi o lume paradisiacă, în care „Lupul va paște la un loc cu mielul, leul va mânca paie ca boul și șarpele cu țărăna se va hrăni” (Isaia 65, 25), a domniei dreptății și sfințeniei („Cei smeriți se vor bucura întru Domnul și cei săraci se vor veseli... Căci tiranul nu mai este și batjocoritorul a pierit, nimicitori au fost cei ce pândeau să facă rău – 29, 19-20) și în care toți oamenii îl vor cunoaște pe Dumnezeu („toți îl vor cunoaște, de la cel mic și până la cel mare” – Ieremia 31, 34).

La profeți se remarcă și accentul deosebit pus pe morală. Numai că aspectul principal nu privește împlinirea riturilor ci credința și căutarea lui Dumnezeu, efortul de a-L cunoaște, credință care trebuie exprimată prin căutarea lui Dumnezeu. „Căutați-Mă și veți fi vii!” spune Iahve către Israel prin profetul Amos (5, 5)⁹, „altfel, nimeni nu poate să vă sprijinească” (Isaia 7, 9) pentru că „numai dreptul din credință va fi viu” (Avdia 2, 4).

Totodată, profeții propagă dreptatea, mila, smerenia: „Nu mai faceți rău înaintea ochilor Mei. Conteniți odată. Învățați să faceți fapte bune, sânguiți-vă după dreptate, ajutați pe cel împilat, faceți dreptate orfanului, apărați pricina văduvei!” ne spune Isaia (1, 16-17), iar în privința moralei sociale nu se sfiesc să-i mustre pe cei mari și să-i amenințe cu mânia lui Dumnezeu, să-i osândească pe regii vinovați de nedreptate, fărădelegi și idolatrie și să-i condamne pe cei bogați: „Vai vouă care clădiți casă lungă casă și grămădiți țărini peste țărini până ce nu mai rămâne nici un loc, ca voi să fiți singuri stăpânitori în mijlocul țării!” (Isaia 5, 8).

De asemenea, profeții se ridică împotriva formalismului sacrificiilor și a riturilor în general. „Ce-mi folosește mulțimea jertfelor voastre?... M-am saturat de berbecii arderilor de tot și de grăsimea vițelilor grași, și de sângele de tauri, de miei și de țapi nu mai am plăcere!... Nu-mi mai aduceți jertfe deșarte! Urăsc lumile noi, și praznicele voastre au ajuns pentru mine o povară. Ajunge” (Isaia 1, 11-14). Ceea ce se cere este jertfa lăuntrică: „Căci milă voiesc, iar nu jertfă, și cunoașterea lui Dumnezeu e mai mult decât arderile de tot” (Ozia 6, 6).

Jertfa sufletească cer profeții, în Psalmi aceasta fiind ridicată la cele mai înalte culmi de frumusețe, simțire și exprimare poetică, iar Psalmul 50 (după

⁹ E. Vasilescu, apud prof. univ. dr. Alexandru Roz, *art. cit.*, p. 35.

ediția Sfântului Sinod și 51 după ediția din 1938)¹⁰, un psalm de pocăință, este o adevărată odă adusă legăturii cu Dumnezeu și mântuirii ca supremă bucurie duhovnicească: „Nu mă lepăda pe mine de la fața ta și Duhul tău cel sfânt nu-l lua de la mine. Dă-mi iarăși bucuria mântuirii Tale și cu duh stăpânitor mă întărește” (51, 13-14).

1.3.2. *Cultul și locașurile de cult*

„Ceea ce impresionează la profeți, de la început, este critica adusă de către ei cultului și duritatea cu care atacă sincretismul...” ne spune Mircea Eliade, menționând că și sacrificiile sângeroase erau de asemenea criticate. Totodată Eliade precizează că ei n-au specificat „care trebuie să fie activitatea culturală a credinciosului, întrucât profeții nu urmăreau ameliorarea cultului, ci transformarea omului. Ne explicăm de ci de ce cultul din acea perioadă prezintă multe elemente vechi, pe lângă altele noi.

Locul de cult principal, până la construirea templului din Ierusalim, era Cortul adunării sau Cortul mărturiei (cort portabil, având la evrei, două încăperi), întrucât aici se găsea Chivotul Legii sau Arca alianței cu Tablele Legii¹¹. Odată cu transportarea Chivotului legii de către regele David la Ierusalim, localitatea devine cetatea sfântă și principalul centru politic dar și religios al evreilor, mai ales după înălțarea Templului din Ierusalim de către regele Solomon (973-933 î. Hr.). Deși nu era o construcție de mari dimensiuni (nu avea decât 30 m lungime) templul era deosebit de impunător.

În fața intrării se aflau două coloane enorme de bronz, înalte de 12 m și împodobite cu capiteli bogate în motive florale. Sala principală avea 9/18 m și o înălțime de 13 m, fiind decorată cu panouri de lemn de cedru, sfîncși, pilaștri în chip de palmieri stilizați și zece candelabre de aur curat, fiecare cu șapte lumânări. În spate, o ușă înaltă de 5 m, flancată de doi heruvimi (asemeni sfîncșilor), ducea spre Sfânta Sfintelor, încăperea fără lumină în care se găsea doar Arca Alianței – îmbrăcată în aur – unde se păstrau Tablele Legii, toiagul lui Aaron și năstrupa cu mână.

Descrierea amănunțită și exactă a Templului ne este prezentată în Cartea întâi a Regilor 6. Această minunăție a fost însă distinsă de către regele Nabucodonosor din Babilon în anul 586 î. Hr. Reconstruit în 538 î. Hr., după întoarcerea evreilor din exil, mărit și înfrumusețat de către Irod cel Mare (371 î. Hr.-4 d. Hr.) acest „al doilea templu” a întrecut în strălucire și bogăție Templul lui Solomon, dar va fi distrus în anul 70, de data aceasta de către romani, odată cu dărâmarea Ierusalimului.

Clerul, odată cu constituirea regatului, intră în orbita puterii politice, subordonându-i-se. Drept urmare, autoritatea preoților scade, chiar dacă marele

¹⁰ *Ibidem*, p. 38.

¹¹ Pr. prof. dr. Dumitru Abrudan, pr. prof. dr. Emilian Cornișescu, *Arheologie Biblică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 167.

preot își asuma în continuare autoritatea centrală. Aceasta a și făcut, ca alături de alți factori, să crească autoritatea profeților.

Urmașul lui Moise era sinonim cu „levit”, ca urmare a faptului că unul din triburi (cel al lui Levi, căruia îi aparținuse și Moise) s-a dedicat cu precădere sacerdoțiului și astfel membrii acestui trib au ajuns să controleze tot mai mult sanctuarele din Israel. Iosua, centralizând cultul, leviții își pierd poziția independentă, rămânând slujitori ai marelui preot al Templului din Ierusalim. Preoții erau deci cei care deserveau Templul cu sprijinul ajutoarelor lor și a sclavilor. Ei devin acum o castă ereditară închisă, împărțită în pătura preoților și cea a leviților¹². Dar, deși crește numărul lor și se adâncește, organizarea preoției scade rolul ei de îndrumător spiritual, rol pe care îl vor avea, tot mai mult profeții, care-l vor exercita în numele lui Iahve.

Sărbătorile, în condițiile arătate, devin mai spectaculoase dar pierd în privința valorii lor spirituale.

Comparativ cu perioadele anterioare eshatologia profeților este evident mai limpede, dar cu toate acestea lumea de dincolo, împărăția morților numită Șeol, este apreciată drept o lume a „întunericii și al umbrelor morții. Ținut de beznă și de întuneric și de haos, unde lumina e tot una cu noaptea” (Iov 10, 21-22). Apare însă, chiar dacă destul de vag, ideea de sancțiune morală, cum este cazul la Isaia, la care Șeol este un fel de iad, de vreme ce „acolo se vor pogorî alaiurile Sionului și vuietul lui și chiotele de veselie” (5, 14).

Isaia vorbește chiar despre „focul nimicitor” și despre „Jarul cel nestins” (33, 14). În cartea Iov străbate chiar și nădejdea într-o înviere a trupului și într-o răsplată a celor dreپți, care se vor învrednici de a vedea pe Dumnezeu: „eu bine știu că Mântuitorul meu trăiește și el ridic, cel din urmă pe pământ. Și după ce nu voi mai fi în pielea mea și ea se va nimici, atunci afară din trupul meu vedea-voi pe Dumnezeu, și-L voi vedea spre mântuirea mea și ochii mei îl vor privi pe el și nu ca pe unul potrivit mie” (19, 25-27).

Cu toate însă, că în vremea profeților credința în lumea și viața de dincolo devine mai limpede, că ne vorbește despre o înviere în vederea judecării și a răsplătirii celor dreپți, cultul morților în general nu va suferi decât prea mici modificări comparativ cu perioada anterioară.

2. Vechiul Testament, parte constitutivă a Sfintei Scripturi

Viața religios morală a credincioșilor, ca și învățământul teologic și pastoral se fundamentează pe Sfânta Scriptură, ca parte a Sfintei Tradiții. Atât Vechiul, cât și Noul Testament constituie pentru creștini pagini ale Revelației divine, care sunt respectate și venerate, alcătuind adevărate îndreptare de viață pentru

¹² Dr. Mircea Chialda, *Sacrificiile Vechiului Testament*, Tipografia diecezană, Caransebeș, 1948, p. 46.

cei ce își iau osteneala să pătrundă sensul adânc pe care Dumnezeu îl transmite omului prin intermediul aghiografilor, inspirați de Sfântul Duh.

În Biserica Ortodoxă, Vechiul Testament face parte integrantă din Sfânta Scriptură și reprezintă o unitate desăvârșită cu Noul Testament. Unitatea Revelației divine implică și unitatea Sfintei Scripturi, încât cele două Testamente alcătuiesc o unitate indisolubilă, fiind într-o legătură organică și armonioasă, de natură internă și omogenă, deoarece ambele conțin cuvântul lui Dumnezeu; cărțile lor au același autor principal, fiind scrise sub inspirația aceluiași Duh Sfânt¹³.

Această unitate se face evidentă mai ales prin faptul că în centrul ambelor Testamente se află aceeași Persoană: Mesia din Vechiul Testament – Iisus din Noul Testament, astfel că peste tot, Sfânta Scriptură în învățătura ei prezintă un aspect mesianic, hristologic. Fără Vechiul Testament, creștinii n-ar putea înțelege pe Mântuitorul Hristos și opera Sa mesianică – Mesia Cel prezis de profeți. Iisus Hristos este piatra de temelie a întregului edificiu al Sfintei Scripturi.

Vechiul Testament fiind temelia, iar Noul Testament – întreaga zidire pe această temelie, nu se poate concepe o înțelegere deplină a unui Testament fără celălalt. În acest sens – scria Fericitul Augustin – „Novum Testamentum in Vetere latet, Vetus in Novo patet”¹⁴, iar Sfântul Chiril al Ierusalimului exprimă unitatea lor prin cuvintele: „Nimeni, deci, nu trebuie să separe Vechiul de Noul Testament; nimeni nu trebuie să spună că altul este Duhul acolo (Vechiul) și altul aici (Noul Testament)”¹⁵.

În acest sens, întreg Vechiul Testament trebuie bine studiat și înțeles, fiind cuvântul lui Dumnezeu inspirat, sfânt și adevărat, implicat direct în istoria mântuirii și formând o unitate deplină cu Noul Testament.

Pregătirea poporului ales în vederea venirii lui Mesia și a împăcării omului cu Dumnezeu s-a făcut treptat și progresiv în Vechiul Testament. În descoperirea Sa, adresată mai întâi patriarhilor evrei, apoi profetului Moise, în mod direct (de când începe ca Revelația divină supranaturală să fie depusă și în scris, sub înrâurirea Duhului Sfânt, Dumnezeu s-a adaptat particularităților și mentalităților lui Israel, deosebite de ale celorlalte popoare din jur.

De aceea, Legea veche trebuie apreciată după rolul ei și la justa ei valoare, numai în raport cu cei cărora le-a fost dată și cu epoca în care a fost adusă la cunoștința poporului, ca îndrumător, sau călăuză spre Hristos. Calitatea de „pedagog spre Hristos” a scrierilor Vechiului Testament reiese din faptul că „persoana Mântuitorului promis este anunțată ca un fir roșu de-a lungul istoriei

¹³ Pr. prof. Vladimir Prelipceanu, *Vechiul Testament. Cuprinsul, caracterul, sensul*, în „Glasul Bisericii”, anul VIII (1964), nr. 3-4, p. 195.

¹⁴ Fericitul Augustin, *De Catechizandis rudibus*, IV, 8, apud pr. dr. Teodor Baba, *Vechiul Testament în lucrarea pastoral-misionară a preotului*, în „Altarul Banatului”, anul I (1990), nr. 1-2, p. 47.

¹⁵ Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheza 16*, 4, apud pr. dr. Teodor Baba, *art. cit.*, p. 47.

biblice, până când se arată lumii ca Fiu al lui Dumnezeu”¹⁶. Prin prezicerile făcute asupra viitorului Mesia, scrierile Vechiului Testament ne dau o adevărată biografie a Mântuitorului Hristos, schițată mai întâi de profeți și apoi de evangheliști.

Alegerea lui Israel dintre celelalte neamuri s-a făcut pentru a păstra nealterat monoteismul, cu adevărat mântuitor, conștiința despre viitorul Mesia¹⁷. Pregătirea lui Israel în vederea venirii Mântuitorului s-a făcut pe diferite căi: prin cuvântările rostite de profeți, în care aceștia prezintă nădejdea în venirea unei stări ideale, în care omenirea se va bucura de pace și dreptate, prin anumite simboluri profetice, prin chipuri și prefigurări istorice, prin simboluri rituale și acțiuni profetice simbolice, cum ar fi: jugul de pe grumazul lui Ieremia, dar mai ales, prin acele tipuri de persoane, obiecte și acțiuni care preînchipuie persoana Mântuitorului, Jertfa Sa, sau alte acțiuni din Legea Nouă (Matei 12, 39-41, Luca 11, 30, Matei 16, 4). Așa se explică de ce Legea veche este mai puțin perfectă și inferioară Legii celei Noi, cauza fiind starea inferioară de cunoaștere a omului.

De aceea, toată Legea veche, cu toate instituțiile ei, n-a fost decât un real mijloc pedagogic, cu un marcant rol educativ, pentru pregătirea lui Israel, și prin el, și a celorlalte neamuri, pentru venirea lui Iisus Hristos, prin Care se va da Legea cea Nouă, perfectă și definitivă, întru totul desăvârșită.

2. 1. Principii pedagogice și dogmatice de interpretare a Scripturii Vechiului Testament

Sfânta Scriptură este opera a doi autori: Dumnezeu și aghiograful, adică scriitorul, autorul inspirat. Din acest motiv înțelesul ei este îngreunat, pe de o parte, de caracterul supranatural al adevărilor pe care le conține, iar, pe de altă parte, de vremea îndepărtată a condițiilor istorice legate de apariția fiecărei cărți biblice. Astfel, „în istoria fiecărei literaturi, după o perioadă oarecare, textele vechi încep să-și ascundă înțelesul lor sub colbul vremii, devenind accesibile numai cunoscătorilor mediului, împrejurărilor și graiului în care au fost scrise”¹⁸.

Din aceste motive, scrierile Sfintei Scripturi trebuie analizate și interpretate potrivit unui parcurs exegetic riguros. De aceea, „tălmăcirea Sfintei Scripturi trebuie să urmeze două feluri de reguli: unele generale sau omenești, care se aplică în studiul oricărei scrieri, și altele speciale sau teologice, care sunt cerute de caracterul dumnezeiesc al cărților scrise sub inspirația Sfântului Duh și încredințate Bisericii spre păstrare. Disciplinele teologice care se ocupă cu interpretarea Sfintei Scripturi sunt: ermeneutica și exegeza. Ermeneutica biblică

¹⁶ Dr. Nicolae Neaga, *Hristos în Vechiul Testament*, Editura Deisis, Sibiu, 1944, p. 4-5.

¹⁷ Idem, *N-am venit să stric Legea!*, Editura Deisis, Sibiu, 1940, p. 83.

¹⁸ Drd. Grigore Mazilescu, *Folosirea analogiei în epistolele pauline*, în „Studii Teologice”, anul XXVII (1975), nr. 5-6, p. 411.

cuprinde regulile pentru orientarea spre o adevărată interpretare a cărților Sfintei Scripturi, iar exegeza se folosește de aceste reguli în aplicarea lor la scrierile sfinte¹⁹.

Exegeza biblică, ca disciplină teologică, are rădăcini adânci în istoria poporului evreu, deoarece ea s-a născut după exilul babilonian, când, nemaicunoscând ebraica biblică, iudeii, pentru a înțelege cuvântul lui Dumnezeu, recurg la serviciile scribilor. Astfel „interpretarea se transformă în erudiție, iar cucernicia în formalism liturgic și legalism”²⁰.

La evrei, interpretarea biblică se făcea într-o manieră literală, atribuindu-se cuvintelor o valoare obiectivă. Acest fel de interpretare era cunoscut mai mult în Palestina, în timp ce iudeii din Alexandria Egiptului și din afara Palestinei foloseau mai mult o interpretare alegorică. Cel mai de seamă reprezentant al interpretării alegorice era, în Egipt, Filon din Alexandria.

În creștinism, importanța spectrului interpretativ al Sfintei Scripturi se lărgeste, căpătând cu totul alte dimensiuni. Astfel, primul exeget creștin și cel care pune bazele acestei exegeze este însuși Mântuitorul Hristos, care arată principiile pe care trebuie să se axeze o exegeză creștină a Vechiului Testament, cu scopul de a evidenția importanța acestor scrieri sfinte pentru Biserică.

Ca metodă de interpretare, Mântuitorul pornește întotdeauna de la sensul literal, care este prima treaptă pentru înțelegerea Scripturii: „Ce este scris în Lege? Cum citești? Iar el răspunzând, a zis: Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din toată inima ta și din tot cugetul tău, iar pe aproapele tău ca pe tine însuși. Iar El i-a zis: Drept ai răspuns; fă aceasta și vei fi viu” (Luca 10, 26-28).

În „Predica de pe munte”, Mântuitorul adaugă la sensul literal și pe cel moral sau spiritual când spune: „Ați auzit că s-a zis celor de demult: să nu ucizi... Iar eu vă zic: oricine se mânie pe fratele său, vrednic va fi de osândă...” (Matei 5, 21-48).

Pornind de la sensul său literal istoric-gramatical și de cel moral-spiritual, Mântuitorul află în Sfânta Scriptură și un alt înțeles cu mult mai înalt. Acesta este sensul tipic sau istorico-profetic: „Căci precum a fost Iona în pântecele chitului trei zile și trei nopți, așa va fi și Fiul Omului în inima pământului trei zile și trei nopți” (Matei 12, 40-42).

Această interpretare istorico-profetică sau sensul tipic al Sfintei Scripturi este cel mai larg răspândit în cultul și spiritualitatea ortodoxă, deoarece în foarte multe texte liturgice (dogmaticile glasurilor, tropare, icoase, condace) se fac dese trimiteri la evenimente, fapte, întâmplări din Vechiul Testament care sunt interpretate în sens tipic.

¹⁹ Pr. prof. Vladimir Prelipcean, pr. prof. Neaga, pr. prof. Gh. Barna, *Studiul Vechiului Testament*, București, Tipografia cărților bisericești, 1955, p. 34.

²⁰ N. Petrescu, *Ce este Sfânta Scriptură?*, în „Biserica Ortodoxă Română”, anul XXXII (1984), nr. 9-10, p. 1321.

Deci, „Sfinții Apostoli și primii creștini, pentru a tâlcui Sfânta Scriptură, s-au folosit de sensurile trasate de Mântuitorul: de sensul literal, gramatical sau istoric, de sensul alegoric și de sensul tipic sau istorico-profetic”.

Aceste trei principii de interpretare au la baza lor analogia, care, în general, poate fi definită ca o asemănare dintre două sau mai multe noțiuni, procese sau situații. Putem da și definiția Dicționarului explicativ care sună astfel: „Asemănare (parțială) între două sau mai multe noțiuni, situații, fenomene”.

Cunoașterea și utilizarea acestor metode exegetice prezintă o importanță deosebită, deoarece Biserica Ortodoxă își bazează, în parte, învățătura sa și pe Vechiul Testament, motiv pentru care interpretarea lui trebuie să fie una corectă și obiectivă.

Vechiul Testament, după cum vom vedea în continuare, are o importanță deosebită în cultul, Sfânta Liturghie, doctrina și viața spirituală ortodoxă. Pentru aceste motive, este important ca metodele exegetice să fie cunoscute și aplicate cu acrivie la textul scrierilor vetero-testamentare.

2.2. Sfânta Scriptură, bază pedagogică și etică a învățaturii ortodoxe

În definirea Bisericii ca trup tainic al Domnului, noțiunea de adevăr dobândește semnificațiile revelaționale ale Noului Testament. Într-adevăr, propovăduirea lui Hristos se conturează ca o învățătură spre viața lumii, de vreme ce Domnul se numește pe Sine „Calea, adevărul și viața” (Ioan 14, 6). Prin adevărul vieții Lui, noi ajungem la înțelegerea lui Dumnezeu ca suprema persoană.

Toate se umplu de lumină, privind la arătarea „tainei celei din veac”, fiindcă Dumnezeu ne învrednicește de viața veșnică, prin reala Sa pășire între oameni. Voința lui Dumnezeu de a mântui lumea și toate actele prin care se împlinește ea corespund unui plan divin de apropiere a creaturii, de redescoperire a chipului și de realizare a asemănării ei cu Dumnezeu²¹. Cunoașterea lui Dumnezeu e unul din scopurile Scripturii, dacă ne gândim că mântuirea adusă de Dumnezeu este participarea la El. Persoana Cuvântului ne aduce dragostea lui Dumnezeu care-L mărturisește credincioșilor, care-L proslăvesc.

Predicarea revelației înseamnă, în primul rând, învățarea credincioșilor despre viața pe care ne-o dă Dumnezeu iar fundamentarea ei ontologic-divină se întregeste cu o viziune despre Dumnezeu și lume. Prin oferirea unor cunoștințe despre Dumnezeu, revelația dumnezeiască se completează cu rațiunile veșnice ale lui Dumnezeu de a crea lumea și de a o ține în planul său, manifestându-și structura sa de relație supremă²². Prin iubirea Sa cea mare, Dumnezeu intră în dialog înălțător cu iubirea credinciosului, dar aceasta în acord cu

²¹ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Revelația ca dar și făgăduință*, în „Ortodoxia”, anul XXI (1969), nr. 2, p. 187.

²² Drd. Viorel I. Chițu, *Raportul dintre cultul Vechiului Testament și cultul creștin*, în „Studii Teologice”, anul XXIII (1961), nr. 5-6, p. 300-302.

caracterul sau personal-treimic și prin persoana Cuvântului, purtătoare a rațiilor divine din lumea creată.

Cuvântul a descoperit dispoziția lui Dumnezeu spre comuniunea cu omul credincios, „S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi” (Ioan 1, 4). Cuvântul apropie către omul credincios, în modul cel mai potrivit, structura de comuniune personală a lui Dumnezeu prin calitatea de Fiu al lui Dumnezeu. Sfânta Scriptură Îl mărturisește ca Fiu al lui Dumnezeu, legând speranțele mântuitoare de îndoita Sa filiație: divină și umană.

Proorocul Isaia prevestește bucuria adusă de Părintele veacurilor și de Domnul păcii prin întruparea Sa pentru oameni, ca un cuvânt al Domnului către Israel (Isaia 9, 7). Pacea Lui fără hotar (Isaia 9, 6) covârșește toate, fiindcă este deplină stabilire între credincioși ai comuniunii lui Dumnezeu, prin care aceștia se ridică la cunoașterea de Dumnezeu. Dogmatizarea face din învățăturile Scripturii un factor de viață deplin înțeles și determină o sinteză iconomică a mulțimii datelor Revelației, întregind, totodată, viziunile scripturistice, prin mărturia Duhului de viață și Biserică²³.

(va urma)

---

²³ *Ibidem*, p. 302.